

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК: 336.221.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18499980>

**Напрями реформування спрощеної системи оподаткування в контексті
мінімізації ухилення від сплати податків в Україні**

Валігура Володимир Андрійович,

кандидат економічних наук, доцент,

докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Західноукраїнського національного університету,

46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11,

valigura_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5114-3886>

Валігура Тетяна Володимирівна,

доктор філософії, викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Західноукраїнського національного університету,

46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11,

tania0524@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1297-0907>

Одайський Олександр Богданович,

аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Західноукраїнського національного університету,

46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11,

odayskiy1974@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-1646-451X>

Шептак Андрій Богданович,

аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
46009, Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11,
andriysheptak26999@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-3653-6383>

Прийнято: 15.01.2026 | Опубліковано: 30.01.2026

Анотація. *Метою статті є формування та обґрунтування комплексу заходів з реформування спрощеної системи оподаткування обліку та звітності щодо мінімізації ухилення від оподаткування.*

Методологічна основа. У процесі дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема, методи аналізу та синтезу, індукції і дедукції, системного та структурно-функціонального аналізу, порівняльно-правовий метод, а також інституційний і ризик-орієнтований підходи. Емпіричну основу дослідження сформовано на базі аналізу норм податкового законодавства України, положень Національної стратегії доходів до 2030 року, наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів та узагальнення практики функціонування спрощеної системи оподаткування.

Результати дослідження. У статті ідентифіковано ключові схеми ухилення від оподаткування, що реалізуються через інституційні особливості спрощеної системи. Обґрунтовано недоцільність радикального скасування спрощеної системи в умовах воєнного стану та доведено необхідність її трансформації шляхом зниження можливостей зловживань. Запропоновано комплекс заходів з реформування системи, що охоплює перегляд груп і критеріїв платників, удосконалення ризик-орієнтованого фіскального адміністрування, впровадження стимулюючих інструментів для сумлінних платників та

посилення фінансової відповідальності за умисні й повторювані податкові правопорушення.

Зроблено *висновок*, що реалізація запропонованого комплексу заходів дозволить підвищити прозорість і справедливість податкової системи, зменшити рівень тінізації діяльності суб'єктів малого підприємництва та забезпечити баланс між фіскальними інтересами держави і потребами розвитку мікробізнесу. Обґрунтовано, що ефективність реформування спрощеної системи оподаткування визначається не окремими змінами ставок чи критеріїв, а комплексним поєднанням інституційних, адміністративних і стимулюючих механізмів.

Ключові слова: мале підприємництво; спрощена система оподаткування, податки, єдиний податок, ухилення від сплати податків; фіскальне адміністрування; податкова політика; податкові ризики; фінансова відповідальність.

Areas of Reform of the Simplified Taxation System in the Context of Minimising Tax Evasion in Ukraine

Volodymyr Valihura,

PhD in Economics, Assoc. Prof.,

doctoral student at the S.I. Yuriy department of finance

West Ukrainian National University,

46009, Ukraine, Ternopil, 11 Lvivska Street,

valigura_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5114-3886>

Tetiana Valihura,

PhD in Economics, lecturer at the S.I. Yuriy department of finance

West Ukrainian National University,

46009, Ukraine, Ternopil, 11 Lvivska Street,

tania0524@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1297-0907>

Alexander Odaiskyi,

post graduate student at the S.I. Yuriy department of finance

West Ukrainian National University,

46009, Ukraine, Ternopil, 11 Lvivska Street,

odayskiy1974@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-1646-451X>

Andrii Sheptak,

post graduate student at the S.I. Yuriy department of finance

West Ukrainian National University,

46009, Ukraine, Ternopil, 11 Lvivska Street,

andriysheptak26999@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-3653-6383>

Abstract. *The purpose of the article* is to develop and justify a set of measures to reform the simplified taxation system of accounting and reporting in order to minimise tax evasion.

Methodological basis. The research uses a combination of general scientific and special methods of cognition, in particular, methods of analysis and synthesis, induction and deduction, systemic and structural-functional analysis, comparative legal method, as well as institutional and risk-oriented approaches. The empirical basis of the study was formed on the basis of an analysis of the norms of Ukrainian tax legislation, the provisions of the National Revenue Strategy until 2030, scientific

publications by domestic and foreign authors, and a generalisation of the practice of the simplified taxation system.

Research results. The article identifies key tax evasion schemes implemented through institutional features of the simplified system. It substantiates the inexpediency of radically abolishing the simplified system under martial law and proves the need to transform it by reducing opportunities for abuse. A set of measures for reforming the system is proposed, covering the revision of taxpayer groups and criteria, the improvement of risk-oriented fiscal administration, the introduction of incentive tools for conscientious taxpayers, and the strengthening of financial liability for intentional and repeated tax offences.

It is concluded that the implementation of the proposed set of measures will increase the transparency and fairness of the tax system, reduce the level of shadow economy activities of small businesses, and ensure a balance between the fiscal interests of the state and the development needs of microbusinesses. It is argued that the effectiveness of reforming the simplified taxation system is determined not by individual changes in rates or criteria, but by a comprehensive combination of institutional, administrative and incentive mechanisms.

Key words: small business; simplified taxation system; taxes; single tax; tax evasion; fiscal administration; tax policy; tax risks; financial responsibility.

Постановка проблеми. Ухилення від сплати податків присутнє в економіках більшості країн світу, оскільки податкові відносини зачіпають фінансові інтереси як громадян, так і підприємців. Однак масштаби ухилення визначаються низкою детермінант, до яких належать фіскальні звичаї та традиції, податкова культура, економічний розвиток держави, інституційна організація податкового контролю й податкової системи тощо. Абстрагуючись від морально-етичних чинників, зазначимо, що неабияку роль в ухиленні від сплати податків відіграє інституційна організація справляння податків. Іноді те, що не заборонено, але приносить шкоду державі, у свідомості платника податків

легітимізується до виконання.

В Україні таким чинником виступає спрощена система оподаткування обліку і звітності (далі – ССО), яку використовують близько 2 000 000 підприємців. Сама сутність ССО апіорі передбачає нижчий рівень сплати податків до бюджету у порівнянні із загальною, однак це не зупиняє підприємців, які на ній перебувають порушувати податкове законодавство, використовуючи напівлегальні або нелегальні схеми ухилення. Більше того, ця система часто є інструментом мінімізації податкових зобов'язань середнім та великим бізнесом.

На перший погляд скасування такої системи є універсальним рішенням. Однак в умовах чергового спаду економічної активності, зумовленого воєнним станом, державної підтримки потребують мікропідприємці, які є сумлінними платниками податків. Тому, виникає необхідність реформування спрощеної системи оподаткування в напрямку мінімізації її використання для ухилення від сплати податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування ССО стала предметом дослідження для багатьох науковців. В результаті цього у науковій літературі сформувався ряд напрямків дослідження окресленої проблематики, що зачіпають ті чи інші аспекти реформування ССО. Зокрема, окремі науковці розглядають цю систему як інструмент підтримки малого бізнесу та виведення економіки з «тіні». Так, В. Рядінська, Т. Проценко та О. Кузнєцова [1] аналізують генезис ССО з 1998 р., звертаючи увагу на невідповідність українських критеріїв малого підприємництва європейським нормам та пропонують гармонізувати кількісні показники для фізичних осіб – підприємців (далі – ФОП). Ю. Труш та Н. Кудренко [2] досліджують сучасний стан оподаткування малих підприємств, підкреслюючи роль ССО у зниженні податкового тиску та необхідність її вдосконалення через зміну ставок єдиного соціального внеску. Значна частина джерел присвячена адаптації бізнесу до умов воєнного стану та впровадженню пільгової ставки 2%. Розвиваючи цей напрям дослідження С. Ігнатенко [3] фокусується на правових аспектах «воєнної

спрощенки», вказуючи на ризики для платників ПДВ при переході на 2% та проблему зловживання пільгами великим бізнесом. О. Мірошниченко та М. Монастирук [4] розглядають перспективи розвитку ССО в умовах невизначеності, пропонуючи запровадження прогресивної шкали ставок та створення окремої групи для ІТ-фахівців. Н. Матвійчук та співавтори [5] обґрунтовують дієвість податкових пільг під час війни, що підтверджується зростанням кількості нових ФОП, але наголошують на необхідності повернення до довоєнних стандартів під тиском МВФ. О. Закревська [6] надає практичні рекомендації щодо автоматизації обліку податку за ставкою 2% у програмному продукті BAS. Ряд джерел описують застосування ССО у конкретних секторах економіки. Фокусуючись на цьому напрямку, О. Ткаченко, О. Дубина та Т. Мачак [7] досліджують особливості 4-ї групи єдиного податку для агробізнесу, а зокрема зміни ставок залежно від категорії земель та вплив ПДВ на функціонування аграріїв. Ю. Чернявська та М. Зінченко [8] аналізують ССО через призму будівельного бізнесу та наголошують на важливості цифровізації реєстрації ФОП через портал «Дія». А. Кравзюк [9] проводить порівняльний аналіз між податком на прибуток та ССО для юридичних осіб, виокремлюючи переваги останньої для ІТ-сектору.

Окрема дослідницька ніша стосується порівняння української моделі із практиками інших країн для визначення шляхів євроінтеграції. У цьому контексті Н. Лобода, О. Чабанюк та Ю. Мосолова [10] визначають ССО як мікроекономічний регулятор, порівнюючи частку малого бізнесу у ВВП України та розвинених країн (США, Японія, Німеччина), та вивчають досвід Польщі щодо податкових карток. Детальний порівняльний аналіз систем України, Польщі та Франції здійснили М. Кулинич та співавтори [11], зазначаючи, що польська система оподаткування мікропідприємців має найвищі ліміти доходу (до 2 млн євро), тоді як французька – забезпечує кращий захист особистих активів.

У більшості з наведених праць присутні пропозиції щодо реформування

того чи іншого аспекта ССО. Однак більш критичний погляд на систему та стратегії її майбутнього реформування висвітлено у працях [12; 13; 14; 15; 16; 17]. Детальніший аналіз наведених публікацій дає змогу стверджувати, що В. Кузь [12] ідентифікує ССО як інструмент недобросовісної конкуренції та мінімізації витрат великого бізнесу, пропонуючи виведення юридичних осіб із цієї системи. М. Трещов [13] розглядає зловживання ССО як загрозу фінансовій безпеці («внутрішній офшор») і пропонує парадигму примусу правозастосування та електронні механізми контролю доходів. Т. Тучак [14] аналізує роль єдиного податку у формуванні місцевих бюджетів та окреслює етапи реформування згідно з Національною стратегією доходів до 2030 року (далі – Стратегія), включаючи об'єднання 2-ї та 3-ї груп. Дослідження ССО як компромісу між зручністю для бізнесу та стабільністю бюджету здійснили В. Делас, О. Кобзиста та Р. Рак [15], моделюючи фінансові вигоди держави від детінізації доходів. О. Солдатенко та В. Брунько [16] пропонують радикальну трансформацію – перехід до податку на трансакцію (рух грошей) за ставкою 1,6% як заміну ПДВ та податку на прибуток в умовах повної цифровізації. О. Бондаренко, В. Козлова та А. Лебедева [17] акцентують увагу на спрощенні фінансової звітності для малих підприємств згідно з НП(С)БО 25 та важливості консультаційних офісів для підтримки стартапів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Проведений аналіз досліджуваної проблематики дає змогу стверджувати про те, що більшість досліджень, присвячених реформуванню ССО сконцентровані на окремих аспектах її функціонування. Однак ми переконані, що ефективність будь-якої реформи у фіскальній царині залежить від комплексності підходу, в якому мають значення не лише механізми справляння податків і їх ставки, а й питання відповідальності, стимулювання платників податків та адміністрування процесу податковими органами. Відповідно й при дослідженні реформ у ССО бракує комплексних досліджень, які би враховували перелічені аспекти. Вважаємо, що прогалина такого підходу дослідження не зумовлена відсутністю

розуміння окресленої проблематики, а пов'язана зі складністю його проведення, внаслідок широкого об'єкта. Проте, застосування комплексного підходу дасть змогу отримати синергетичний ефект від заходів з реформування елементів ССО, посилення відповідальності та стимулювання платників і вдосконалення адміністрування зі сторони податкових органів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування та обґрунтування комплексу заходів з реформування ССО щодо мінімізації ухилення від оподаткування.

Досягнення мети статті обумовлює вирішення ряду завдань в контексті формування пропозицій щодо: перегляду груп ССО, їх критеріїв та ставок відповідно до Стратегії та кращих світових практик; удосконалення ризик-орієнтованого фіскального адміністрування; застосування стимулюючих інструментів для сумлінних платників податків; посилення відповідальності за ухилення від сплати податків на ССО та превенція податкових деліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту започаткування ССО її призначення полягало у зниженні фіскального й адміністративного навантаження на суб'єктів малого підприємництва. Однак за понад 25 років її існування підприємці та юридичні особи сформували численні схеми використання спрощеного оподаткування з метою мінімізації сплати податків. Окремі реформи, які відбувалися в частині трансформації ССО частково ліквідували певні схеми. Так, заборона з прийняттям Податкового кодексу України платникам єдиного податку першої та другої груп надавати послуги юридичним особам ліквідувала схему фіктивного збільшення витрат для них. Частковий перегляд видів діяльності, з якими можна перебувати на спрощеній системі теж сприяв зниженню податкової оптимізації за допомогою ССО. Однак залишився ряд схем, які нині активно використовуються й знижують фіскальну ефективність оподаткування в Україні. До них належить залучення найманих працівників у статусі фізичних осіб – підприємців, що найбільш характерно для сфери професійних і ІТ-послуг; неповне відображення обсягів реалізації

внаслідок обмеженого контролю та спрощеного обліку; фрагментація бізнесу шляхом формального розподілу діяльності між пов'язаними ФОП; а також збут нелегально ввезеної або виготовленої продукції через суб'єктів, звільнених від обов'язку обліку товарних запасів.

Розуміння наведених схем часто спонукало науковців та практиків висловлювати позиції щодо скасування, кардинального або часткового реформування ССО. Зокрема, М. Трещов в результаті дослідження модернізації ССО в Україні для протидії ухиленню від сплати податків доходить до «...радикальних висновків про доцільність її скасування та переходу юридичних осіб і суб'єктів середнього бізнесу на загальну систему оподаткування» [13]. Водночас, автор розглядає варіант «...переведення суб'єктів мікробізнесу на сплату податку на доходи фізичних осіб і військового збору» [13]. Ми не погоджуємось з наведеною позицією, обґрунтовуючи це двома причинами. По-перше, є багато сумлінних платників єдиного податку для яких в умовах війни ССО залишається єдиним державним стимулом вести підприємницьку діяльність. Скасувавши таку систему підприємництво піде у «тінь», або держава отримає сотні тисяч безробітного населення, яке доведеться фінансувати за рахунок допомог по безробіттю. По-друге, у сусідніх державах-членах ЄС, зокрема Польщі, активно використовуються спрощені методи оподаткування мікробізнесу, тому повністю скасувавши ССО, Україна наражається на небезпеку ще більшої міграції населення з держави.

Зважаючи на зазначене, ми вважаємо, що найбільш оптимальним варіантом реформування є трансформація ССО в напрямку зниження можливостей її використання для ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування. Державна позиція щодо цього питання висловлена ще наприкінці 2023 р. із прийняттям Стратегії. Зокрема, пунктом 4.3.1 цієї Стратегії передбачено кардинальне реформування ССО, яке зводиться до об'єднання другої й третьої груп, поступової заборони системи для юридичних осіб, запровадження ставок єдиного податку у відсотках до обороту і поширення ПДВ

для усіх суб'єктів ССО, які досягають оподаткованого обороту [18]. Погоджуючись з окремими положеннями Стратегії, зазначимо, що її прийняття супроводжувалось вимогами міжнародних організацій щодо підвищення власної фінансової спроможності України на тлі необхідності продовження зовнішнього міжнародного фінансування. Стратегія була прийнята поспіхом, без будь-якого публічного обговорення і аналітичних розрахунків. Зрештою вона не є прийнятим нормативним актом у сфері оподаткування, а лише висвітлює напрями податкової політики держави, які можуть змінюватися під впливом багатьох факторів.

Саме тому, ми вважаємо за необхідне висвітлити авторську позицію з проблематики реформування ССО. Адже, повоєнне відновлення України вимагає ефективної та справедливої податкової системи, яка сприятиме економічному зростанню, залученню інвестицій та водночас мінімізуватиме можливості для ухилення від оподаткування. ССО, яка є наріжним каменем для розвитку малого підприємництва, потребує реформування з урахуванням нових реалій.

На рис. 1 представлений комплекс заходів, спрямованих на досягнення цих цілей

Ми підтримуємо положення Стратегії щодо об'єднання другої та третьої груп ССО та встановлення на цій об'єднаній групі диференційованих ставок єдиного податку у відсотках до обороту за видами економічної діяльності. Відповідно, пропонуємо виділити три групи платників податків ССО: перша група, яка буде аналогом діючої нині першої групи; друга група, яка буде включати платників, що перебували на діючих нині другій та третій групах; третя група, що стане аналогом діючої нині четвертої групи. Першу групу з позиції встановлення податкового навантаження доцільно розглядати як альтернативу працевлаштування найманим працівником. Тому, для підприємців, які перебувають на цій групі доцільно обмежити найм робочої сили і встановити ставку єдиного податку у відсотках до мінімальної заробітної плати. Причому,

податкове навантаження пропонуємо встановити еквівалентним оподаткуванню середньомісячної номінальної заробітної плати.

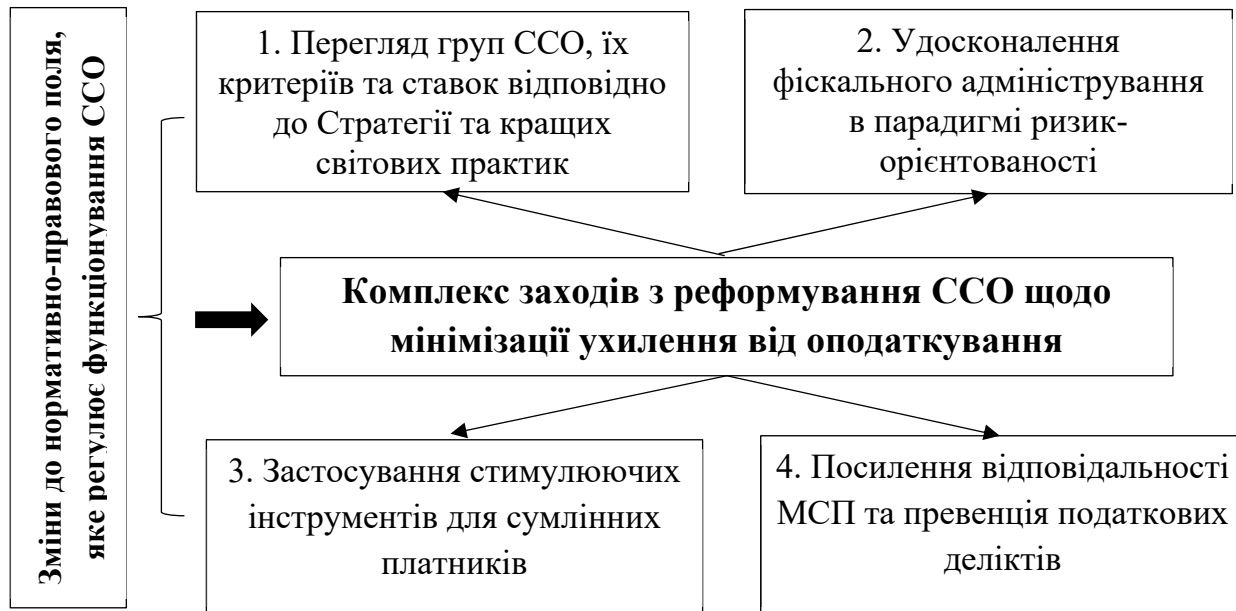

Рис. 1. Візуалізація комплексу заходів з реформування ССО щодо мінімізації ухилення від оподаткування.

Джерело: складено авторами.

В частині перегляду критеріїв та лімітів для груп ССО важливими є наступні компоненти: диференціація за видами діяльності через запровадження більш гнучких лімітів доходу та ставок податку для різних видів економічної діяльності в межах другої групи ССО, з урахуванням їх маржинальності та потенціалу до зловживань; зменшення «розривів» між групами через поступове зближення податкового навантаження на межах груп, щоб зменшити стимули для штучного дроблення бізнесу та переходу на нижчі групи заради ухилення від оподаткування; індексація лімітів доходу для першої групи ССО відповідно до показників інфляції та економічного зростання.

Важливим моментом функціонування ССО є облік і звітність. Нинішня модель передбачає надзвичайно спрощений облік доходів, який на першій, другій та третій (за ставкою 5% без ПДВ) групах ведеться шляхом помісячного їх відображення у довільній формі. Крім цього, практично відсутній контроль за

походженням товарів. Тому, пропонуємо запровадити для підприємців 1 і 2 груп, які не є платниками ПДВ, Книги обліку доходів у редакції, що використовувалась до 2021 р., а для підприємців – платників ПДВ доцільним буде використання типової форми обліку доходів і витрат.

Запобігання агресивному податковому плануванню та зловживанням серед суб'єктів малого підприємництва є критично важливим для забезпечення стабільності й справедливості податкової системи України. Удосконалення фіскального адміністрування в парадигмі ризик-орієнтованості безпосередньо націлене на ефективне застосування РРО/ПРРО як інструменту, що дасть можливість контролювати реальний обсяг операцій та мінімізувати приховування доходів; забезпечення міжвідомчого обміну інформацією між податковими, митними органами, банківськими установами, Держфінмоніторингом та іншими державними органами для виявлення підозрілих операцій та схем ухилення; впровадження досконалішого ризик-орієнтованого підходу до податкових перевірок, де основна увага зосереджуватиметься на платниках ССО з високим ризиком ухилення від сплати податків.

Впровадження ризик-орієнтованого фіскального адміністрування дає змогу оптимізувати ресурси податкових органів, зосереджуючись на найбільш ризикованих операціях та платниках податків. Нижче представлені методологічні перспективи та ключові напрямки для розвитку цього підходу:

1. Удосконалення алгоритму ідентифікації і оцінки ризиків через створення чітких та об'єктивних критеріїв для виявлення ознак агресивного податкового планування і зловживань. Алгоритм повинен включати такі компоненти: фінансові показники (аномальні зміни в прибутковості, обсягах операцій, співвідношенні витрат і доходів малого підприємництва, значне зниження податкового навантаження); операційні ризики (невідповідність видів діяльності малого підприємництва заявленим КВЕДам, значні обсяги операцій з пов'язаними особами, відсутність ділової мети операцій); галузеві маяки

(врахування специфіки високоризикових галузей (наприклад, ІТ, агросектор, імпортно-експортні операції)); застосування Big Data та аналітичних інструментів через провадження сучасних ІТ-рішень для збору, обробки та аналізу великих масивів даних; створення єдиної бази даних ризиків для суб'єктів малого бізнесу, що дозволить накопичувати знання та покращувати ефективність подальших перевірок.

2. Диференціація контрольних заходів для малого підприємництва, зокрема, запровадження багаторівневого підходу до перевірок залежно від рівня ризику та як наслідок мають застосовуватися різні типи контрольних заходів: а) камеральні перевірки з поглибленим аналізом для платників із низьким та середнім рівнем ризику, зосереджені на автоматизованій перевірці декларацій та звітності; б) виїзні перевірки – для суб'єктів господарювання з високим рівнем ризику, що передбачають всебічний аналіз фінансово-господарської діяльності; в) тематичні перевірки, які спрямовані на виявлення конкретних ризиків або схем у певних галузях; г) проактивний моніторинг малого бізнесу та припинення практики мораторіїв на перевірки, що дасть змогу запровадити постійний моніторинг окремих операцій або груп платників податків, які мають підвищений ризик і оперативно реагувати на зміни в їхній поведінці та запобігати порушенням ще до їх скоєння.

Впровадження цих методологічних перспектив в Україні дасть змогу створити більш ефективну, справедливу та прозору систему податкового адміністрування, яка сприятиме розвитку малого підприємництва та забезпеченню стабільних надходжень до бюджету.

Блок заходів щодо застосування стимулюючих інструментів для сумлінних платників може охоплювати доволі широкий інструментарій, зокрема податкові канікули для новостворених підприємців (наприклад, до 1 – 2 років) за умови відповідності певним критеріям (наприклад, створення нових робочих місць, наявність інноваційної діяльності); спрощення та мінімізація адміністративних процедур для сумлінних платників; інформаційно-консультативна підтримка, що

передбачає забезпечення доступної та кваліфікованої консультаційної підтримки для суб'єктів малого бізнесу з питань податкового законодавства, обліку та звітності й допоможе запобігти ненавмисним помилкам та сприятиме добровільному виконанню податкових зобов'язань; розробка тимчасових програм, спрямованих на стимулювання виходу з «тіні» малих підприємців, які раніше працювали без належної реєстрації.

Блок заходів щодо посилення відповідальності малого підприємництва та превенції податкових деліктів передбачає боротьбу з «конвертаційними центрами» і «скрутками» як одними із найпоширеніших схем, що використовуються для мінімізації податкових зобов'язань та відмивання коштів; перегляд і посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за систематичне ухилення від оподаткування, особливо у великих розмірах, та за сприяння таким схемам; удосконалення концепції «ділової мети» через чітке законодавче визначення та застосування концепції «ділової мети» операцій, що дасть змогу податковим органам відмовляти в податкових пільгах, якщо операція не має економічного змісту; посилення контролю за операціями між пов'язаними особами з метою виявлення трансфертного ціноутворення та інших схем ухилення від оподаткування.

Таке посилення відповідальності суб'єктів малого підприємництва за ухилення від оподаткування доцільно здійснювати шляхом удосконалення підходів до застосування фінансової відповідальності, передбаченої Податковим кодексом України, з урахуванням специфіки податкової поведінки у цьому сегменті. Практика податкового контролю свідчить, що ухилення від оподаткування у малому бізнесі, як правило, має не поодинокий, а повторюваний і структурований характер та реалізується через сталі моделі дій, спрямовані на довгострокове зниження податкових зобов'язань. За таких умов чинні фінансові санкції нерідко сприймаються платниками як допустимий господарський ризик, що знижує їх превентивну ефективність. У зв'язку з цим пріоритетом податкової політики має бути підвищення економічної не вигідності умисних і повторних

податкових правопорушень за одночасного забезпечення пропорційності відповідальності та правової визначеності.

У частині протидії заниженню податкових зобов'язань доцільно розглядати штучне структурування господарської діяльності через мережі фізичних осіб-підприємців, систематичне заниження виручки у межах ССО, а також використання транзитних ланцюгів операцій як взаємопов'язані прояви єдиної моделі податкової поведінки, спрямованої на розмивання фактичних доходів і податкової бази. Спільною ознакою таких практик є формальна правомірність окремих операцій за одночасного викривлення сукупного податкового результату, що призводить до стабільного заниження грошових зобов'язань і, у ряді випадків, до подальшого невиконання обов'язку щодо їх своєчасної сплати.

З огляду на це посилення відповідальності у зазначеному сегменті має ґрунтуватися на більш послідовному застосуванні положень статті 123 Податкового кодексу України з орієнтацією на встановлене контролюючим органом умисне заниження податкових зобов'язань незалежно від кількості та формальної самостійності платників, залучених до відповідних операцій. Підвищені фінансові санкції доцільно застосовувати у випадках повторюваного заниження податкових показників протягом кількох податкових періодів, навіть якщо окремі порушення мають незначний обсяг. Такий підхід дає змогу відокремити системні моделі ухилення від разових помилок і посилити стримувальний ефект фінансової відповідальності.

Окремого регуляторного акценту потребує тінізація оплати праці, яка залишається одним із найбільш фіскально значущих каналів ухилення від оподаткування у секторі малого підприємництва. Чинна система фінансової відповідальності у цій сфері, зосереджена у статті 125-1 ПКУ, формально передбачає диференціацію санкцій залежно від умисності та повторності порушень, однак у практичному застосуванні потребує більш чіткої орієнтації на економічний зміст здійснюваних виплат. Для цілей притягнення до

відповідальності визначальними мають бути фактичні ознаки доходу – зокрема його регулярність, домінуючий характер для отримувача та реальний ступінь контролю з боку платника, – а не формальне правове оформлення відповідних відносин. За наявності таких ознак обґрунтованим є застосування підвищених санкцій, передбачених статтею 125-1 ПКУ, з фокусом на умисні та повторні моделі невиконання обов’язків податкового агента.

Отже, удосконалення відповідальності суб’єктів малого і середнього підприємництва за ухилення від оподаткування має здійснюватися шляхом системного коригування підходів до застосування фінансової відповідальності, передбаченої Податковим кодексом України, з чітким фокусом на умисні та повторні податкові правопорушення. Реалізація таких підходів дасть змогу підвищити ефективність протидії тінізації економічної діяльності без розширення криміналізації, водночас забезпечуючи баланс між фіскальними інтересами держави та стабільністю регуляторного середовища для добросовісного малого бізнесу.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу сформулювати наступні висновки:

1. ССО, яка історично була запроваджена в Україні як інструмент підтримки малого підприємництва та детінізації економіки, у сучасних умовах дедалі частіше використовується для мінімізації податкових зобов’язань і агресивного податкового планування. Інституційні особливості цієї системи, поєднані зі спрощеним обліком і недостатнім рівнем контролю, створили сприятливе середовище для формування стійких схем ухилення від оподаткування, зокрема через штучне дроблення бізнесу, залучення найманої праці у формі підприємницької діяльності та заниження обсягів реалізації.

2. Радикальне скасування ССО не може розглядатися як оптимальне рішення в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, оскільки вона залишається важливим елементом економічної стабільності для значної частини сумлінних суб’єктів мікробізнесу. Водночас збереження цієї системи у чинному

форматі поглиблює фіскальні дисбаланси, спотворює конкурентне середовище та знижує ефективність податкової системи загалом.

3. Реформування ССО має здійснюватися на основі комплексного підходу, який поєднує трансформацію її інституційної структури, удосконалення фіскального адміністрування, застосування стимулюючих інструментів для сумлінних платників і посилення відповідальності за умисні та повторювані податкові правопорушення. Такий підхід дасть змогу мінімізувати можливості зловживання без створення надмірного регуляторного тиску на мале підприємництво.

4. Доцільно переглянути групи ССО, їх критерії і ставки з урахуванням галузевої специфіки, маржинальності діяльності та ризиків ухилення від оподаткування, а також важливо забезпечити поступове зближення податкового навантаження на межах між групами з метою зниження стимулів до штучного структурування бізнесу. Особливу роль у підвищенні фіскальної ефективності відіграє впровадження ризик-орієнтованого підходу до податкового контролю, заснованого на використанні цифрових інструментів, міжвідомчого обміну інформацією та аналітики великих масивів даних.

5. Посилення відповідальності у сфері спрощеного оподаткування має ґрунтуватися на диференціації податкових правопорушень залежно від їх умисності, системності та економічного ефекту, з акцентом на підвищення економічної не вигідності повторюваних моделей ухилення від оподаткування. Водночас застосування стимулюючих інструментів для сумлінних платників податків сприятиме добровільному виконанню податкових зобов'язань і зменшенню рівня тінізації господарської діяльності.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що реалізація запропонованого комплексу заходів з реформування ССО створює передумови для формування більш справедливої, прозорої та фіскально ефективної податкової моделі, здатної забезпечити баланс між інтересами держави та потребами розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану

та післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Рядінська В.О., Проценко Т.О., Кузнєцова О.В. Шляхи вдосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в Україні. *Наука і правоохорона*. 2021. № 1(51). С. 142-154.
2. Труш Ю.Л., Кудренко Н.В. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: сучасний стан та особливості оподаткування. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 5(40). С. 120-126.
3. Ігнатенко С.С. Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 334-339.
4. Мірошниченко О.В., Монастирук М.В. Перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування в умовах невизначеності. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2022. № 4. С. 312-319.
5. Матвійчук Н., Теслюк С., Плоскіна А., Писарчук Д. Реформування спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 2. С. 29-36.
6. Закревська О.Ю. Відображення спрощеної системи оподаткування у програмному продукті BAS. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 7 (63). С. 147-151.
7. Ткаченко О.С., Дубина О.Л., Мачак Т.О. Спрощена система оподаткування підприємств агробізнесу. *Агросвіт*. 2023. № 2. С. 16-21.
8. Чернявська Ю., Зінченко М. Сучасні підходи до реєстрації та спрощеної системи оподаткування ФОПів. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2022. №. 50 (2). С. 143-152.
9. Кравзюк А.В. Порівняльна характеристика правового регулювання податку на прибуток підприємств та спрощеної системи оподаткування юридичних осіб. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1 (5). С. 97-105.

10. Лобода Н.О., Чабанюк О.М., Мосолова Ю.О. Спрощена система оподаткування як мікроекономічний фіскальний регулятор. *Бізнес інформ.* 2021. № 4. С. 228-234.
11. Кулинич М., Літвінчук В., Захарчук І., Гузьо М. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності: досвід України, Польщі і Франції. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки.* 2025. № 2(42). С. 42-50.
12. Кузь В.І. Проблеми та напрями вдосконалення функціонування спрощеної системи оподаткування. *Бізнес інформ.* 2025. №7. С. 474-480.
13. Трещов М. Протидія ухиленню від сплати податків через модернізацію спрощеної системи оподаткування в Україні. *Науковий вісник: Державне управління.* 2024. № 2(16). С. 30-44.
14. Тучак Т.В. Спрощена система оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Ефективна економіка.* 2024. № 5. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3810/3845>
15. Делас В.А., Кобзиста О.О., Рак Р.В. Спрощена система оподаткування як компроміс між зручністю для бізнесу та фіскальною стабільністю. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки».* 2025. № 7. С. 153-163.
16. Солдатенко О., Брунько В. Спрощена система оподаткування в Україні в умовах цифрової трансформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2022. № 72. Ч. 2. С. 94-99.
17. Бондаренко О.М., Козлова В.О., Лебедева А.О. Фінансовий облік та звітність суб'єктів малого підприємства: спрощена система оподаткування. *Економіка. Фінанси. Право.* 2022. № 11. С. 15-18.
18. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року : Розпорядження КМУ від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223>.